

1968'DEN GÜNÜMÜZE SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARINDA “VATANSEVERLİK DEĞERİ” CITIZENSHIP VALUE IN SOCIAL SCIENCES TEACHING PROGRAMS SINCE 1968

Doç. Dr. Osman Kubilay GÜL

Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Türkçe ve Sosyal Bilimler Eğitimi Bölümü,
kubilaygul@cumhuriyet.edu.tr, Sivas/Türkiye. ORCID ID: 0000-0001-9829-1819

Öğr. Gör. Gülşah ŞEKER

Bayburt Üniversitesi, Sağlık Hizmetleri Meslek Yüksekokulu, Çocuk Gelişimi Bölümü,
gulsahseker@bayburt.edu.tr, Bayburt/Türkiye. ORCID ID: 0000-0001-7265-9734

Özet

Sosyal Bilgiler dersi ile öğrencilere birçok değer kazandırılması hedeflenmektedir. Sosyal Bilgiler dersinin nihai amacı vatandaş yetiştirmektir. Bu nedenle vatanseverlik değerinin Sosyal Bilgiler dersi için önemli bir yeri olduğu söylenebilir. Değer eğitiminin etkin bir şekilde kazandırılmasında öğretim programları önemli bir rol oynamaktadır. Bu araştırmada 1968 yılından günümüze kadar uygulanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında vatanseverlik değerinin ne ölçüde yer aldığı ele alınmaya çalışılmıştır. Araştırma kapsamında 1968 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 1970-71 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 1985 Ortaokul Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Öğretim Programı, 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ele alınmıştır. Araştırmada nitel desenler arasında yer alan betimsel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmanın bulguları ışığında vatanseverlik değerinin ele alınan tüm Sosyal Bilgiler öğretim programlarında yer aldığı, ancak çoğu programda öneminin yeterince vurgulanmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ele alınan öğretim programlarında vatanseverlik değeri ağırlıklı olarak tarih içerikli konularda ve vatanını tanıma, sevmeye, koruma, vatan için çalışma ile bağdaştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Öğretim programları, Sosyal Bilgiler dersi, Vatanseverlik değeri

Abstract

With the Social Studies course, it is aimed to gain many values to the students. The ultimate aim of the Social Studies course is to raise citizens. For this reason, it can be said that the value of patriotism has an important place in the Social Studies course. Curriculum plays an important role in the effective acquisition of values education. In this research, it has been tried to deal with the extent to which the value of patriotism is included in the Social Studies Curriculum implemented from 1968 to the present. Within the scope of the research, 1968 Primary Education Social Studies Curriculum, 1970-71 Secondary School Social Studies Curriculum, 1985 Secondary School National History, National Geography and Citizenship Curriculum, 1998 Primary Education Social Studies Curriculum, 2005 Social Studies Curriculum and 2018 Social Studies Curriculum were discussed. The descriptive research method, which is among the qualitative designs, was used in the research. In the light of the findings of the research, it has been concluded that the value of patriotism is included in all Social Studies curriculum, but its importance is not emphasized enough in most of the curriculum. In the curricula discussed, the value of patriotism is mainly associated with historical subjects and with recognizing, loving, protecting and working for the homeland.

Keywords: Citizenship value, Social Studies lesson, Teaching programs

1.GİRİŞ

Eğitim faaliyetlerinin hedeflenen başarıya ulaşabilmesinde öğretim programlarının önemli bir yeri vardır. Daha önceki yıllarda hazırlanan öğretim programları daha çok akademik başarı

üzerine odaklanmaktaydı. Ancak günümüzde topluma faydalı, saygılı, dürüst ve milli değerlere sahip bireyler yetiştirilmesi de en az akademik başarı kadar önemsenmektedir. Bu nedenle ülkelerin milli ve kültürel kimliklerini koruyup geliştirebilmeleri açısından değer öğretiminin önemi de son yıllarda anlaşılmıştır (Metin, Oran ve Karaderili, 2019: 110).

Günümüzde bütün ülkeler istediği vatandaş modeline uygun bireyler yetiştirilmesi amacıyla eğitim sistemleri içerisinde bazı değerleri vurgulamaktadır (Kuş ve Aksu, 2017: 19). Türkiye’de de günümüze kadar hazırlanan öğretim programları incelendiğinde, eğitim-öğretim faaliyetlerinin genel amacının iyi vatandaşlar yetiştirmek olduğu görülmektedir (Karagözoğlu, 2018: 99). Özellikle Cumhuriyet’in ilanından sonra yeni rejimin benimsenmesi ve amaçlarına ulaşabilmesi için eğitim sisteminin belirli değerlere sahip vatandaşlar yetiştirmesi önemsenmiştir (Avcı, İbret ve Karasu Avcı, 2017: 1559).

1739 sayılı Milli Eğitim Temel Kanunu’nda bulunan Türk Milli Eğitiminin Genel Amaçları incelendiğinde Türk eğitim sisteminde yer alan değerlerin önemine vurgu yapıldığı görülmektedir. Değerler her ders için uygulanan öğretim programında önemini korumuş olmakla birlikte özellikle sosyal bilgiler öğretim programında hissedilir bir şekilde yapılandırılmıştır (Balcı ve Yanpar Yelken, 2013: 198). Çünkü Sosyal Bilgiler dersi ile milli, manevi ve evrensel değerleri benimseyen ve bunları içselleştirerek davranışlarına yansıtan bireylerin yetiştirilmesi amaçlanmaktadır (Karagözoğlu, 2018: 100).

Sosyal Bilgiler dersi, yurttaşlık ile ilgili yeterlilikleri desteklemek amacıyla sosyal ve beşeri bilimleri entegre etmektedir (Tay, Durmaz ve Şanal, 2013: 68). İlköğretim çağında bulunan öğrencileri etkin ve sorumlu bireyler olarak yetiştirmeyi amaçlayan Sosyal Bilgiler dersinde vurgulanan değerler dönemin anlayışına göre değişiklik göstermektedir (Gömlüksiz ve Cüro, 2011: 95). Ancak bazı değerler her dönemde önemini korumaktadır. Vatansızlık değeri de bu değerler arasında yer almaktadır. Özellikle 19. yüzyılda milli devlet anlayışının gelişmesiyle birlikte devlet kontrolünün hissedildiği milli eğitimlerin temel amaçlarından biri de genç nesillere vatansızlık değerini kazandırmak olmuştur (Elban, 2015: 1302).

Vatansızlık değeri, toplumsal hayatın sürekliliğini ve işleyişini sağlaması açısından önemlidir (Karasu Avcı ve İbret, 2016: 2501). Bu değere sahip bireylerden haklarını bilmesi, sorumluluk alabilmesi, çevresinde ve dünyada yaşanan sorunlara karşı duyarlı olması ve çözüm üretmesi, hayvanlara ve doğal mirasa duyarlı olması, bulunduğu toplumun başarılarıyla övünüp, maddi ve manevi değerlerine sahip çıkması beklenmektedir (Avcı, İbret ve Karasu Avcı, 2017: 1560).

Sosyal Bilgiler dersi öğretim programları çağın ihtiyaç duyduğu birey modeline, dünyada yaşanan gelişme ve değişimlere göre değişmektedir. 2005 yılına kadar uygulanan öğretim programlarını incelediğimizde değerlere açıkça yer verilmesi de birçok yerde vurgu yapıldığı görülmektedir. 2005 yılında yapılandırmacı eğitim anlayışının benimsenmesi ile birlikte değerler ayrı bir başlık olarak ele alınmış ve 20 değer belirlenmiştir. Bu değerlerden biri de vatansızlık olmuştur.

2018 yılında tekrar değişen Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda değerlerin yanı sıra kök değerlere de yer verilmiştir. Bu programda vatansızlık değeri, hem belirlenen 18 değer

arasında hem de 10 kök değer arasında yer almaktadır (Kasapoğlu Kaya ve Erişen, 2020: 331). 2018 yılında yenilenen programın genel amaçlarında ilk sırada “*Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven,...*” ifadesi yer almaktadır. Buradan hareketle uygulamada olan 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda da vatanseverlik değerinin önemli bir yeri olduğu görülmektedir (Karagözoğlu, 2018: 99).

Türkiye’de Sosyal Bilgiler dersinin barındırdığı konular her dönemde eğitim kurumlarında verilmiştir. Ancak Sosyal Bilgiler adı altında ilk kez 1968 yılında verilmeye başlanmıştır. Bu nedenle çalışmada 1968’den günümüze kadar olan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında yer alan vatanseverlik değeri ele alınmıştır. Bu kapsamda 1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 1970-71 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 1985 Ortaokul Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Öğretim Programı, 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda vatanseverlik değerinin yeri ve tarihsel süreçte dönemin şartlarına göre değişimi araştırılmıştır.

İlgili literatür incelendiğinde tarih eğitimi ve vatanseverlik, farklı ülkelerdeki öğretim programlarında yer alan vatanseverlik değeri, ortaokul öğrencilerinin vatanseverlik değeri kazanım düzeyine ilişkin öğretmen görüşleri, vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerinin inançlarının ele alındığı görülmüştür. Ancak Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında vatanseverlik değerinin bulunma düzeyini ele alan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Oysa Sosyal Bilgiler dersinin temel amaçları arasında vatansever bireylerin yetiştirilmesi yer almaktadır. Bu amaç doğrultusunda da öğretim programlarının yeri önemlidir. Bu nedenle geçmişten günümüze uygulanan öğretim programlarında vatanseverlik değerinin ne ölçüde ve ne kadar yer aldığı incelenmesi önem arz etmektedir.

2.YÖNTEM

1968 yılından günümüze kadar Türkiye’de uygulanan Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında vatandaşlık değerinin yerini belirlemeyi amaçlayan bu çalışmada nitel araştırma deseni içerisinde yer alan betimsel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Betimsel araştırma yöntemi, araştırmanın problemine ilişkin mevcut durumu ortaya koymayı, problemi tasvir edip anlamayı amaç edinen bir araştırma yöntemidir (Arıkan, 2011).

2.1. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada 1968’den günümüze kadar uygulanan 1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 1970-71 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 1985 Ortaokul Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Öğretim Programı, 1992 Vatandaşlık Bilgisi Öğretim Programı, 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programı, 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ve 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programları ele alınmıştır. Bu öğretim programları yalnızca vatanseverlik değeri bakımından incelenmiştir.

3.BULGULAR ve YORUM

3.1. 1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Vatanseverlik Değeri

Ülkemizde Sosyal Bilgiler adı altında bir dersin verilmesi ilk kez 1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile gerçekleştirilmiştir. Böylelikle Tarih, Coğrafya ve Yurttaşlık Bilgisi adı altında ayrı ayrı okutulan dersler birleştirilmiş ve ilk kez toplu anlayışa geçilmiştir. Buradan hareketle 1968 Programı, Sosyal Bilgiler dersi adına ilk sistemli program olma özelliği taşımaktadır (Turan, 2018: 296). Bu program incelendiğinde, Sosyal Bilgiler dersine ait amaçların da ilk kez ayrıntılı bir şekilde yer aldığı görülmektedir (Keskin, 2008: 205).

1968 İlkokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde eğitim-öğretim ilkelerinde ve Türklerin Anadolu'ya yerleşmesi ünitesinde yer alan ifadelerde vatanseverlik değerine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Eğitim ve öğretim ilkelerinde yer alan “...öğrencilere yurt ve millete sevgi, bağımsızlık ve hizmet aşkı aşılacak memleket meselelerine karşı kendilerinde ilgi ve hassasiyet uyandırmaktır.” ifadesinde doğrudan vatanseverlik değerinin yer aldığı görülmektedir. Ayrıca eğitim öğretim süreci sonunda öğrencilerin ülkede yaşanan gelişmelere duyarlı bireyler olmalarının da hedeflendiği görülmektedir.

1968 Programında ayrıca Türklerin Anadolu'ya Yerleşmesi ünitesinde;

“Büyük Selçuklu imparatorluğu, Alparslan'ın kişiliği ve Malazgirt Savaşı. (Büyük Selçuklu Devletinin Kuruluşuna ve Türklerin Anadolu'ya yayılışına kısaca yer verilecek, Anadolu'nun dünya üzerindeki yeri ve önemine genel olarak değinilecektir.)” ifadesi yer almaktadır. Burada yer alan ifadede de vatanını tanıyan bireyler yetiştirilmesi hedeflendiği yorumu yapılabilir.

1968 Programı incelendiğinde vatanseverlik kavramının vatanını tanıma, sevme, vatanına karşı sorumluluk ve duyarlılık hissetme değerleri ile ilişkilendirildiği görülmektedir. Ancak çok kapsamlı ve uzun bir program olan 1968 Sosyal Bilgiler Programı'nda vatanseverlik değerine yeterince yer verilmediği görülmektedir.

3.2. 1970-1971 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Vatanseverlik Değeri

1970-1971 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programı incelendiğinde, vatandaşlık aktarımının baskın bir şekilde benimsendiği görülmektedir. Programın temel amacının, öğrencileri etkin birer vatandaş ve ülkesi için canla başla hizmet eden nitelikli bireyler olarak yetiştirmek olduğu söylenebilir (Yalçın ve Akhan, 2019: 852). Bu amacın gerçekleştirilmesi doğrultusunda vatanseverlik değerinin önemli bir rolü olduğu açıktır.

1970-1971 öğretim yılında uygulamaya konulan ve 1973 yılında basılı hale getirilen bu program, küçük değişikliklerle birlikte 1985 yılına kadar uygulanmıştır (Keskin, 2008: 267). Programda vatanseverlik değerinin yer aldığı ifadeler aşağıda belirtilmiştir.

Programın amaçlar kısmında yer alan 2-b maddesinde;

“Yurdumuzun ve milletimizin problemleri üstüne severek ve isteyerek eğilen, bunları esaslı bir şekilde inceleyip öğrenen, bu problemlerin yurt ve millet yararına çözümlenmesi yolundaki çalışmalara heyecanla, canla ve başla katılan aydın yurttaşlar olarak yetiştirmek...” ifadesi yer almaktadır. Burada programın vatansever bireyler yetiştirmek hedefinin vurgulandığı

görülmektedir. Ayrıca 1968 programında olduğu gibi bu programda da vatanseverlik değeri ile sorumluluk ve duyarlılık değerlerinin bağdaştırıldığı dikkat çekmektedir.

Programda yer alan 6-7 ve 8. sınıf ünitelerinde de vatanseverlik değerine yönelik konu başlıkları dikkat çekmektedir. 6. sınıflarda 4. üniteye yer alan “*Vatanımız ve Bize Bağışladıkları*” isimli okuma parçasında; 8. Sınıflarda ise 1. üniteye “*Demokrasi Nedir ve Türkiye’de Demokrasi*” ünitesinde yer alan “*Yurt Sevgisinin Kaynakları*” başlığı adı altında vatanseverlik değerine yer verilmiştir.

1970-71 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında da vatanseverlik değerine yer verilmiştir. Bu programda vatanseverlik değeri, vatan için çalışmak ve vatan problemlerine duyarlı olmak ile ilişkilendirilmiştir. Yine de vatanseverlik değerine yeterince yer verilmediği yorumu yapılabilir.

3.3. 1985 Milli Tarih-Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgileri Programlarında Vatanseverlik Değeri

1980 Darbesi nedeniyle Sosyal Bilgiler dersi kaldırılmış ve yerine Milli Tarih, Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi dersleri okutulmaya başlanmıştır. Bu dönemde Milli Tarih dersinin programları incelendiğinde vatanseverlik değerine ilişkin herhangi bir bulguya rastlanmamıştır. Bu durum üzerinde 80 Darbesi’nin etkili olabileceği düşünülebilir. Ancak Milli Coğrafya dersinin programında yer alan amaçlar kısmında vatanseverlik değerine ilişkin ifadeler yer almaktadır. Bu ifadeler aşağıda yer verilmiştir.

“Halkımızın çeşitli coğrafi bölgelerdeki yaşayış şekillerini, yurdumuzun imkân ve servetlerini, turistik zenginliklerini ve coğrafyalarından kaynaklanan meselelerini öğretmek, vatanını ve milletini sevdirmek.”

Ayrıca programın “*Türkiye’nin Stratejik Durumu*” ünitesinde de yurt sevgisi geçmektedir. 7. Sınıf programında doğrudan verilen tek değer vatanseverliktir.

Bu programda vatanseverlik değerinin vatanını tanıma ile ilişkilendirildiği görülmektedir.

1985 Ortaokul Vatandaşlık Bilgisi Programında amaçlar kısmında vatanseverlik değerine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Programın 4. Amacında geçen;

“Öğrencilerde, milli ve vatani işlere ilgi uyandırarak onlara millet ve vatana canla başla hizmet etme bilinci kazandırmak.” ifadesinde vatanseverlik değerine vurgu yapıldığı görülmektedir. Vatana hizmet etme bilincinin kazandırılmasının vurgulanması programın dikkat çekici ifadeleri arasında yer almaktadır. Ayrıca “*Türklerde Vatan Sevgisi*” adı altında vatanseverlik değerine yer verildiği görülmektedir.

1985 Milli Coğrafya programında vatanseverlik değeri, vatanını tanıma ve sevme ile; Vatandaşlık Programında ise vatan için çalışma ile ilişkilendirilmiştir. Ancak bu programlarda da vatanseverlik değerine yeterince yer verilmediği söylenebilir.

3.4. 1992 Vatandaşlık Bilgisi Dersi Öğretim Programında Vatanseverlik Değeri

1992 yılında uygulamaya konulan yeni vatandaşlık bilgileri programında genel amaçlar, açıklamalar ve ünitelerde vatanseverlik değerine yer verilmiştir.

Genel amaçlar kısmında yer alan 4. Maddede;

“...öğrencilerde, millî ve vatanî işlere ilgi uyandırarak onlara millet ve vatana canla başla hizmet etme bilincini kazandırmak...” ifadesi yer almaktadır. Ayrıca açıklamalar kısmında yer alan 5. maddede “...vatanımızın, istiklâlimizin ve Cumhuriyetimizin her şeyin üstünde tutulması kavratılmalı, vatanımıza ve rejimimize yönelik her türlü tehdit ve tehlikeler konusunda öğrenciler bilinçli kılınmalıdır...” ifadesinde vatanseverlik değerine vurgu yapılmıştır. 8. sınıf ünitesinde de *Ülke (Vatan)* isimli bir başlık yer almaktadır. Öğrencilere kazandırılmak istenen vatanseverlik değerinin bu ünite kapsamında ele alındığı söylenebilir.

1992 Vatandaşlık Bilgisi öğretim programında vatanseverlik değerinin daha önce ele alınan programlarda da olduğu gibi vatana karşı duyarlılık ve vatanını tanıma değerleri ile bağdaştırıldığı yorumu yapılabilir.

3.5. 1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Vatanseverlik Değeri

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programı, 1997 yılında sekiz yıllık eğitime geçildikten sonra ilköğretim bütünlüğüne göre hazırlanan ilk programdır (Akhan, Çiçek ve Mert, 2019: 16). Bu program ile ilk kez Sosyal Bilgiler dersine yönelik olarak sınıf ve üniteler esas alınarak hazırlanan “Özel Amaçlar” kısmına yer verilmiştir. Programda değerler eğitime açıkça vurgu yapıldığı görülmektedir. (Keskin, 2008: 297). 1998 yılından günümüze kadar dersin adı Sosyal Bilgiler olarak değişmeden devam etmiştir.

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programının genel amaçlar, açıklamalar ve üniteler kısımlarında vatanseverlik değerine yer verilmiştir.

Genel amaçlarda A bölümünde yer alan 1. Maddede;

“Ailesine, milletine, vatanına, Atatürk inkılâp ve ilkelerine bağlı, çalışkan, araştırmacı, özverili, erdemli, girişimci iyi insan, iyi vatandaş olarak yetişirler.” ifadesi yer almaktadır. Ayrıca 6. Maddede de “Millet ve yurt işlerini her şeyin üstünde tutarak milleti ve yurdu için canla başla hizmet etmeyi alışkanlık ve ilke hâline getirirler.” İfadesiyle vatanseverlik değerine vurgu yapılmıştır. Ayrıca C bölümünün 1. Maddesinde de “Yurdumuzun, dünya üzerindeki yerinin önemini kavrar, ülkemizin kalkınmasında severek sorumluluk alma duygularını geliştirirler.” ifadesi yer almaktadır.

Programın uygulanmasıyla ilgili açıklamalar bölümünde yer alan 3. Maddede;

“Her fırsattan yararlanarak öğrencilere, Atatürk’ün “Yurtta Sulh, Cihanda Sulh.” ilkesinin ve devletin bağımsızlığının, yurt ve millet bütünlüğünün ancak güçlü olmakla sürdürülebileceği bilinci kazandırılır.” İfadesi; 5. Maddede öğrencilerin; “Türk milletine, Türk bayrağına, Türk ordusuna ve vatanına hizmet eden kişilere karşı sevgi, saygı ve güven duyguları kuvvetlendirilir; milli birlik ve dayanışmanın anlam ve önemi kavratılır.” İfadesi; 8. Maddede ise;

“Türkiye Cumhuriyeti’nin demokratik olduğu, cumhuriyetin demokrasi ile bütünleştiği belirtilir, vatan ve cumhuriyet sevgisi telkin edilir.” İfadesinde vatanseverlik değeri yer almaktadır.

1998 İlköğretim Sosyal Bilgiler Programında 5. Sınıflarda okutulan *Vatan ve Millet* ünitesinde vatan ve millet sevgisi kazandırılması amaçlanmıştır. Ayrıca 7. Sınıfta da *Türkiye’nin Stratejik Durumu* isimli ünite de yurt sevgisi kazandırılması hedeflenmiştir. Ancak 6. Sınıfta yer alan ünitelerde vatanseverlik değerine ilişkin bir başlığa rastlanmamıştır.

3.6. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Vatanseverlik Değeri

2004 yılında yayınlanarak, 2004-2005 öğretim yılında pilot uygulaması yapılan 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı 2005-2006 öğretim yılında Türkiye genelinde uygulamaya başlanmıştır (Keskin ve Coşkun Keskin, 2013: 78). Türkiye’de 2004 yılında davranışçı eğitimden yapılandırmacı eğitim anlayışına geçiş yaşamıştır. Bu nedenle öğrenciyi merkeze alan, öğretmenin ise rehberlik görevini üstlendiği bir programa ihtiyaç duyulmuştur.

Yeni programda ünitelerin yanı sıra öğrenme alanı, örnek etkinlikler tematik yaklaşım, kazanımlar, açıklamalar da yer almaya başlamıştır. Ayrıca Sosyal Bilgiler öğretim programlarında daha önce dolaylı şekilde verilen değer, beceri, kazanım kavramları da bu program ile açıkça ifade edilmeye başlanmıştır (Semenderoğlu ve Gülersoy, 2005: 18).

2005 Sosyal Bilgiler Öğretim programında, öğrencilere öğrenme alanlarına göre doğrudan verilecek 20 değer belirlenmiştir. Bu değerler arasında “vatanseverlik” de yer almaktadır.

Birey ve Toplum öğrenme alanında;

“Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak hak ve sorumluluk ilişkisini kurabilmesi ve aidiyet duygusunu kavramasının amaçlandığı belirtilmiştir. Güç, Yönetim ve Toplum öğrenme alanında da öğrencilerin bilinçli bir vatandaş olarak yetiştirilmesi ve topluma tam katılma yollarını araştırarak görev ve sorumluluklarının farkına varması” vurgulanır.

4. sınıfta yer alan Kültür ve Miras öğrenme alanının doğrudan verilecek değeri arasında vatanseverlik yer almaktadır. 7. Sınıfta ise İnsanlar, Yerler ve Çevreler öğrenme alanında doğrudan verilecek değer olarak vatanseverlik yer almaktadır.

Programın yaklaşımının değişmesiyle birlikte Sosyal Bilgiler dersinin temel amacı olan vatandaş yetiştirmede de birtakım değişiklikler yaşanmıştır. Daha önceki Sosyal Bilgiler Öğretim Programları iyi vatandaş yetiştirmeyi amaçlamaktaydı; ancak 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile aktif/etkin vatandaş yetiştirmek amaçlanmıştır. Bu doğrultuda vatanseverlik kavramında da değişik vurgular yapılmaya başlanmıştır.

2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda vatanseverlik değerine vurgu yapılan ifadeler aşağıda yer almaktadır.

Milli Eğitim Bakanlığı, 2005 öğretim programında genel amaçlar kısmında;

“çağdaş, Atatürk ilke ve inkılaplarını benimsemiş, bilgiyi deneyimlerine göre yorumlayan, bilgiyi kullanan ve düzenleyen, sosyal yaşamda etkin, üretken, haklarını ve sorumluluklarını bilen, insan haklarına saygılı, yaşadığı çevreye duyarlı Türkiye Cumhuriyeti vatandaşları

yetiştirmekten söz edilmiştir. Genel amaçlar kısmında ayrıca *Türk vatandaşlarının ve Türk toplumunun refah ve mutluluğunu artırmak; öte yandan millî birlik ve bütünlük içinde iktisadî, sosyal ve kültürel kalkınmayı desteklemek ve hızlandırmak ve nihayet Türk milletini çağdaş uygarlığın yapıcı, yaratıcı, seçkin bir ortağı yapmaktır.*” ifadesi de bulunmaktadır.

Buradan hareketle artık vatanseverlik değerinin yalnızca vatanını sevip, hizmet etmekten ibaret olmadığı anlaşılmaktadır. Yeni programda vatansever bireyin etkin, üretken, eleştirebilen ve duyarlı bireyler olarak ele alındığı görülmektedir.

Genel amaçlarda yer alan 10. Madde ile;

“...Öğretmen, Atatürk’ün “Türk, öğren, çalış, güven”, “Ne mutlu Türküm diyene!” ve “Yurtta sulh, cihanda sulh” gibi sözlerinden hareketle, Türklerin tarihte oynadıkları rolü; askerlik, idare, hukuk, bilim, fen ve sanat alanında insanlığa hizmetlerini göstermelidir. Öğrencilerin, Türk milletine, Türk bayrağına, Türk ordusuna ve vatanına hizmet eden kişilere sevgi, saygı ve takdir duygularını geliştirmelidir...” vatanseverlik değerinin vurgulandığı görülmektedir.

2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda Atatürkçülükle İlgili Konu ve Kazanımlar da yer almıştır. Bu kazanımlarda vatanseverlik değeriyle ilişkilendirilebilecek ifadeler de yer almaktadır. 4. Sınıfta yer alan Atatürk’ün kişilik özellikleri başlıklı konunun açıklamasında yer alan;

“Atatürk’ün Türk milletinin temel özelliklerini yansıtan bir Türk büyüğü olduğu vurgulanarak onun vatan, millet ve insan sevgisi ile ilgili örnek olaylar anlatılır.” ifadesinde vatanseverlik değeri kazandırılmasından bahsedildiği göze çarpmaktadır.

Aynı şekilde 5. Sınıf düzeyinde yer alan Atatürk ilke ve inkılâplarının dayandığı esaslar konu başlığında da;

“Millî tarih bilinci, vatan ve millet sevgisi, millî dil, bağımsızlık ve özgürlük, egemenliğin millete ait olması, millî kültürün geliştirilmesi, Türk milletini çağdaş uygarlık düzeyinin üstüne çıkarma gibi Atatürkçülüğün temel esasları hatırlatılarak Atatürk ilkeleri ile ilişkilendirilir. Millî birlik ve beraberlik ile ülke bütünlüğünün, Atatürk ilke ve inkılâplarının dayandığı temel esaslardan olduğu açıklanır.” ifadesiyle vatanseverlik değeri vurgulanmaktadır.

7. Sınıfta ise Atatürk’ün kişilik özellikleri konu başlığında;

“Atatürk’ün vatanını ve milletini çok sevdiği belirtilerek ileri görüşlü, kararlı ve disiplinli olma gibi yönleri, Çanakkale Savaşı’ndan örneklerle açıklanır. Onun Çanakkale Savaşı ile önderlik rolünün ön plana çıktığı vurgulanır.” ifadesinde vatanseverlik değerine atıfta bulunulmuştur.

Ayrıca 7. Sınıfın sonunda bir öğrenciden vatanseverlik değeri kapsamındaki beklenenler řu cümle ile açıklanmıştır:

“Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak, vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, ulusal bilince sahip bir vatandaş olarak yetişir.”

Buradan hareketle yeni programın vatansever ve etkin bireyler yetiştirmek amacıyla olduğu anlaşılmaktadır.

Dersin uygulanması ile ilgili açıklamalar kısmında ise;

“...Edebi ürünler ve yazılı materyallerden yararlanılarak, sosyal bilgiler, edebiyat ve coğrafya kaynaştırılmalı, öğrencilere vatan sevgisi kazandırılmalıdır.” İfadesi yer almaktadır. Daha önceki programlardan farklı olarak ilk defa 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda edebi ürünler yoluyla vatanseverlik değerinin kazandırılmasından söz edilmiştir.

Dersin eğitim ve öğretiminde dikkat edilecek açıklamalar kısmında yer alan 10. maddede;

“Öğrencilerin, Türk milletine, Türk bayrağına, Türk ordusuna ve vatanına hizmet eden kişilere sevgi, saygı ve takdir duygularını geliştirmelidir.” İfadesinde de vatanseverlik değerine vurgu yapıldığı görülmektedir.

Çok kapsamlı olarak hazırlanan 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nın görece vatanseverlik değerine daha fazla yer verdiği görülmektedir.

3.7. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında Vatanseverlik Değeri

Öğretim programları, dönemin koşullarına daha iyi hizmet edebilmesi amacıyla zaman zaman güncellenmek ya da tamamen yenilenmek durumundadır. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında da, programda değişikliğe gidilmesinin nedeni;

“..bilim ve teknolojide yaşanan değişim, bireyin ve toplumun değişen ihtiyaçları, öğrenme öğretme teori ve yaklaşımlarındaki yenilik ve gelişmeler bireylerden beklenen rolleri de değiştirmiştir. Bu değişim bilgiyi üreten, hayatta işlevsel olarak kullanabilen, problem çözebilen, eleştirel düşünen, girişimci, kararlı, iletişim becerilerine sahip, empati yapabilen, topluma ve kültüre katkı sağlayan vb. niteliklerdeki bir bireyi tanımlamaktadır. Bu nitelik dokusuna sahip bireylerin yetişmesine hizmet edecek öğretim programları salt bilgi aktaran bir yapıdan ziyade bireysel farklılıkları dikkate alan, değer ve beceri kazandırma hedefli, sade ve anlaşılır bir yapıda hazırlanmıştır.” şeklinde ifade edilmiştir.

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’nda bazı değişikliklere gidilmekle birlikte, vatanseverlik değeri önemini korumuştur. Bu programda da yetiştirilmek istenen vatandaşın milli ve manevi değerleri benimseyerek hayat tarzına dönüştürmüş, aktif ve üretken vatandaşlar olarak yurdumuzun iktisadi, sosyal ve kültürel kalkınmasına katkıda bulunması vurgulanmış ve vatanseverlik değerinin ölçüsü de bu kapsamda ele alınmıştır.

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında ilk kez “kök değerler” de yer almıştır. Belirlenen 10 kök değer arasında vatanseverlik değerinin de yer alması önemlidir.

Yeni programda ayrıca Türkiye Yeterlilikler Çerçevesinde belirlenen 8 anahtar yetkinlik arasında Sosyal ve vatandaşlıkla ilgili yetkinlikler de yer almaktadır.

Programın özel amaçları kısmında ilk maddede yer alan;

“Türkiye Cumhuriyeti vatandaşı olarak vatanını ve milletini seven, haklarını bilen ve kullanan, sorumluluklarını yerine getiren, millî bilince sahip birer vatandaş olarak yetişmeleri” ifadesi vatanseverlik değerini kapsamaktadır.

2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında da -2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında olduğu gibi- 18 tane değer belirlenmiştir. 2005 programında yer alan bazı değerler yeni programda yer almamış, yerine farklı değerler eklenmiştir. Ancak vatanseverlik değeri bu programda da yerini korumaktadır.

Öğrenme alanlarından Kültür ve Miras ile Üretim, Dağıtım ve Tüketim konuları işlenirken vatanseverlik değerinin kazandırılması amaçlanmıştır (MEB, 2018: 14). Ayrıca yeni programda Etkin Vatandaşlık adı altında yeni bir öğrenme alanı oluşturulmuş ve bu öğrenme alanında vatanını sevmenin yanı sıra iş birliği, sosyal katılım ve karar vermenin de önemine dikkat çekilmiştir.

4. SONUÇ ve ÖNERİLER

Eğitim-öğretim sürecinin beklentilere yanıt verebilmesi için uygun öğretim programlarının kullanılması son derece önemlidir. Bu nedenle ülkeler, öğretim programlarını çağın gereklerine göre güncellemekte ya da değiştirmektedirler.

Sosyal Bilgiler dersinin birçok önemli misyonu bulunmaktadır. Fakat bunlar arasında en önemli ve nihai amacı vatandaş yetiştirmektir. Yetiştirilmek istenen vatandaşın özelliği dönemin koşulları ve benimsenen eğitim felsefesine göre iyi ya da aktif/etkin vatandaş olarak değişiklik göstermekle birlikte, her programda vatanseverlik değerini kazanmış bireyler yetiştirmek amaçlanmıştır.

Bu araştırmada Sosyal Bilgiler dersinin temel değerleri arasında yer alan vatanseverlik değerinin, öğretim programlarında yer alma durumu incelenmiştir. 1968’den günümüzde uygulanan 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı’na kadar her programda vatanseverlik değerinin doğrudan ya da dolaylı bir şekilde mutlaka yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

1968 İlköğretim Sosyal Bilgiler Öğretim Programında vatanseverlik değerine yeterince yer verilmediği, daha çok tarih konularında vatanını tanıma, bilme ve koruma şeklinde yansıma bulunduğu saptanmıştır.

1970-1971 Ortaokul Sosyal Bilgiler Öğretim Programında da vatanseverlik değerine yer verildiği görülmektedir. Programda vatanseverlik değerinin vatan için çalışmak ve vatan problemlerine eğilmek ile bağdaştırıldığı yorumu yapılabilir. Bu programda da vatanseverlik değerinin yeterince yer almadığı sonucuna ulaşılmıştır.

1985 Milli Tarih-Milli Coğrafya ve Vatandaşlık Bilgisi programlarında vatanseverlik değerinin yer alması durumu incelendiğinde Milli Tarih programında vatanseverlik değerinin hiç yer almaması dikkat çekici bir durumdur. Milli Coğrafya programında ise vatanseverlik değeri, vatanını tanıyarak sevme ile ilişkili olarak vurgulanmıştır. Vatandaşlık Bilgisi programında ise vatanseverlik değeri vatan için çalışmak ile bağdaştırılmıştır. Bu programda da vatanseverlik değerinin yeterince yer almadığı görülmektedir.

1992 Vatandaşlık Bilgisi Öğretim Programında da vatanseverlik değeri vatan için çalışmak, sorunlara duyarlı olmak ve tehditlere karşı duyarlı olmak ile paralel bir şekilde yer almıştır. Bu programda da vatanseverlik değerinin kısıtlı bir şekilde yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

1998 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında amaçlar, açıklamalar ve üniteler kısımlarında vatanseverlik değerine vurgu yapılan değerler yer almaktadır. Bu programda vatanseverlik değerinin görece daha geniş bir şekilde yer aldığı yorumu yapılabilir. Programda vatanseverlik değerinin çalışkanlık, iyi vatandaşlık gibi çeşitli değerlerle ve özellikle sorumluluk ile bir arada yer aldığı görülmektedir.

2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının, öğretim programları içinde en geniş kapsamlı hazırlanan program olduğu savunulabilir. Bu bağlamda vatanseverlik değerine de daha geniş şekilde yer verildiği görülmektedir. Daha önceki programlarda değerlere vurgu yapılıyorken, bu program ile değerler açık bir şekilde verilmeye başlanmıştır. Vatanseverlik değeri de bu değerler arasında yer almaktadır. Ayrıca öğrenme alanlarında belirtilen doğrudan verilecek değerler arasında da vatanseverlik değeri yer almıştır.

2005 programının felsefesi yapılandırmacı anlayışa dayanmaktadır. Bu nedenle daha önceki programların yetiştirmeyi amaç edindiği iyi vatandaş algısı yerini aktif vatandaşa bırakmıştır. Böylelikle artık soran, sorgulayan, eleştiren, üretken vatandaşların vatanseverlik algısında da değişiklikler olmuştur. Bu programda vatanseverlik algısı, vatanını seven, koruyan, vatani için çalışan ve aynı zamanda sorunlara duyarlı, sosyal katılımında bulunan, sorumluluk sahibi bireyler olarak yansıtılmıştır.

Sosyal Bilgiler Öğretim Programı birçok açıdan 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programı ile benzerlik göstermektedir. Bu yeni programda da değerler doğrudan verilmiştir. Ayrıca bu programda ilk kez kök değerler de yer almıştır. Hem belirlenen değerlerde hem de kök değerlerde vatanseverlik değeri yer almaktadır. 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında da 2005 Programında olduğu gibi vatanseverlik değeri vatanını seven, koruyan, vatani için çalışan ve aynı zamanda vatana karşı duyarlı, sorumluluk sahibi, aktif bireyler ile ilişkilendirilmiştir.

Sosyal Bilgiler dersinde 1968'den günümüze kadar uygulanan programlarda vatanseverlik değerinin mutlaka yer aldığı saptanmıştır. Ancak 2005 yılına kadar uygulamada kalan programlarda vatanseverlik değerinin çok sınırlı bir şekilde yer aldığı görülmektedir. Bu durumun 2005 öncesi programların kapsamlı olmamasından kaynaklı olduğu da düşünülebilir. 2005 Sosyal Bilgiler Öğretim Programının vatanseverlik değeri bakımından en ön plana çıkan program olduğu görülmektedir. Bu durum değerlerin açıkça verilmesinden ve programın oldukça kapsamlı olmasından kaynaklandığı düşünülebilir. Son olarak günümüzde de uygulamada bulunan 2018 Sosyal Bilgiler Öğretim Programında vatanseverlik değerinin bulunma düzeyi incelenmiştir. Bu programda da vatanseverlik değerinin doğrudan bulunduğu ve ayrıca kök değerler ile temel yetkinliklerde de yer aldığı sonucuna ulaşılmıştır.

Sonuç olarak Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarında vatanseverlik değerinin her dönemde yer almakla birlikte farklı beklentileri karşılamasının amaçlandığı ancak yeterince vurgulanmadığı saptanmıştır.

KAYNAKÇA

- Akhan, N. E., Çiçek, S. & Mert, H. (2019). “Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler öğretim programlarında değişen “iyi vatandaşlık” algısı”, Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 7(2): 9-19.
- Avcı, A. A., İbret, B. Ü. & Karasu Avcı, E. (2017). “Sosyal bilgiler öğretmenlerinin vatanseverlik değerinin kazandırılmasına yönelik görüşleri”, İlköğretim Online, 16(4): 1558-1574.
- Balcı, F. A. & Yanpar Yelken, T. (2013). “İlköğretim sosyal bilgiler programında yer alan değerler ve değer eğitimi uygulamaları konusunda öğretmen görüşleri”, Ahi Evran Üniversitesi Kırşehir Eğitim Fakültesi Dergisi, 14(1): 195-213.
- Elban, M. (2015). “Tarih eğitimi ve vatanseverlik üzerine bazı düşünceler”, Uluslar arası Türkçe Edebiyat Kültür Eğitim Dergisi, 4(3): 1302-1319.
- Gömlüksiz, N. & Cüro, E. (2011). “Sosyal bilgiler dersi öğretim programında yer alan değerlere ilişkin öğrenci tutumlarının değerlendirilmesi”, Uluslararası İnsan Bilimleri Dergisi, 8(1): 95-134.
- Karagözoğlu, N. (2018). “The use of the life stories of female heroes to be gained the valued of patriotism in social studies courses”, International Journal of Field Education, 4(2): 97-110.
- Karasu Avcı, E. & İbret Ünal, B. (2016). “Vatanseverlik değerine ilişkin okul öncesi öğretmen adaylarının görüşlerinin incelenmesi”, Kastamonu Eğitim Dergisi, 24(5): 2501-2518.
- Kasapoğlu Kaya, N. & Erişen, Y. (2020). “Amerika Birleşik Devletleri’nde karakter eğitimi bağlamında “vatanseverlik” değeri eğitimi ve Türkiye’ye yönelik öneriler”, International Journal of Social Sciences and Education Research. 6(3): 330-353.
- Keskin, Y. (2008). “Türkiye’de sosyal bilgiler öğretim programlarında değerler eğitimi: tarihsel gelişim, 1998 ve 2004 programlarının etkililiğinin araştırılması”, Yayınlanmamış doktora tezi. Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Keskin, Y. & Coşkun Keskin, S. (2013). “İlkokul (İlköğretim) sosyal bilgiler öğretim programlarında milli bilinç ve barış değerinin tarihsel serüveni”, Türkiye Sosyal Araştırmalar Dergisi, 173(173): 51-86.
- Kuş, Z. & Aksu, A. (2017). “Vatandaşlık ve vatandaşlık eğitimi hakkında sosyal bilgiler öğretmenlerinin inançları”, Uluslar arası Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, 5(8): 18-41.
- Metin, B., Oran, M. & Karaderili, Ş. (2019). “Ortaokul Öğrencilerinin vatanseverlik değeri kazanım düzeylerine ilişkin sosyal bilgiler öğretmenlerinin görüşleri”, Uşak Üniversitesi Eğitim Araştırmaları Dergisi, 5(2): 109-127.
- Semenderoğlu, A. & Gülersoy, A. E. (2005). “Eski ve yeni sosyal bilgiler öğretim programlarının değerlendirilmesi”, Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi, 18: 141-152.

- Tay, B., Durmaz, F. Z. & Şanal, M. (2013). “Sosyal bilgiler dersi kapsamında öğrencilerin değer ve değerler eğitimine ilişkin görüşleri”. Gazi Üniversitesi Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi, 33(1): 67-93.
- Turan, R. (2018). “2017 ilkökul ve ortaokul sosyal bilgiler dersi öğretim programı üzerine genel bir değerlendirme”, Diyalog Ulusal Sosyal Bilimler Dergisi, 19: 295-328.
- Yalçın, A. & Akhan, N. E. (2019). “Cumhuriyetten günümüze sosyal bilgiler programlarının sosyal bilgiler öğretim yaklaşımlarına göre incelenmesi”, Kuramsal Eğitimbilim Dergisi, 12(3): 842-873.